

УДК 336.61

СТВОРЕННЯ ЕНДАУМЕНТ-ФОНДІВ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Головко А.Я.

Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка

Освітня система – один із провідних факторів, що забезпечує економічну стабільність країни, становить фундамент її інноваційного та науково-технічного розвитку, а інтеграційні процеси у світовому економічному просторі – закономірна складова всебічної тенденції глобалізації, інтелектуальний базис гармонійного розвитку національних соціально-економічних систем. Недостатність фінансування спонукає вищі навчальні заклади до пошуку інноваційних моделей додаткового фінансування. Домінуючою позицією стає багатоканальне фінансування освіти та науки, яке ґрунтується на поєднанні бюджетних та позабюджетних джерел. Особливе місце серед позабюджетних джерел фінансування займає створення цільового фонду для фінансування загальнонаціональних, значущих проектів (ендаументу). У статті розглянута світова практика функціонування ендаумент-фондів, проаналізовано законодавче забезпечення ендаументів та переваги, які отримуються вищими навчальними закладами за рахунок їх створення.

Ключові слова: вища освіта, грант, ендаумент-фонд, позабюджетне фінансування, цільовий капітал.

Постановка проблеми. Ємність світового ринку освітніх послуг зростає упродовж останніх п'яти років у кілька разів і на сьогодні становить близько 4,4 трлн. дол. США, більша частка з яких припадає на освітні послуги вищої освіти. Експерти очікують зростання до 6,3 трлн. дол. США у 2017 році [1, с. 5]. Питання інтеграції системи освіти України у світовий і, зокрема, у європейський освітній простір обумовлена стратегічним вектором розвитку держави. Наразі стан та перспективи розвитку вітчизняної системи освіти ідентифікуються як критичні через низку об'єктивних факторів:

- скорочення державного фінансування освіти через нестабільну політичну та економічну ситуацію;
- зменшення кількості студентів, поява складнощів у працевлаштуванні випускників вищих навчальних закладів;
- забюрократизована система первинного запрошення іноземного студента на навчання;
- неконкурентний стан дистанційних освітніх технологій та електронного навчання, відсутність віртуальних (мережевих), транскордонних університетів;

- комерціалізація освіти, що нерідко призводить до зниження її якості та зміщення акцентів в освітньому процесі;

- недостатня матеріальна база, відсутність у більшості ВНЗ науково-технічної та інноваційної інфраструктур;

- застаріла структура підготовки фахівців, відтворення і передача студентам неконкурентних знань;

- відтік суспільно-активного молодого населення до інших країн з метою отримання освіти вищого рівня.

Як наслідок, держава втрачає особистісну базу для формування національної еліти, фундамент для розвитку вітчизняного людського капіталу, потенціал для підтримки конкурентоспроможності на світовому ринку. Для забезпечення стабільного існування та розвитку на принципах впровадження інновацій та передових практик, вітчизняні освітні заклади змушені вдаватися до альтернативних джерел фінансування, займатися пошуком грантів, стипендій, використання фандрайзингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активізацію благодійної діяльності як ресур-

су розвитку країни досліджували: Олексієва О., Костін А., Беневолєнський В., Мерсієнова І., Мартьякова Є., Мартьякова О., Якобсон Л., Солодова І. Питання створення та функціонування ендаумент-фондів висвітлюється в працях: Беневолєнський В., Мартьякова О., Міркін Я., Субанова О.

Мета статті полягає у необхідності перегляду структури і логіки позабюджетного фінансування освітньої та науково-дослідної діяльності вищих навчальних закладів України за рахунок використання ресурсів благодійності та розробці шляхів вдосконалення організаційно-економічних умов формування фондів цільового капіталу в Україні шляхом вивчення та узагальнення зарубіжного та російського досвіду.

Викладення основного матеріалу. Станом на 2015 р. Україна здійснила наступні кроки у напрямку інтеграції у світовий освітній простір. З 2004 року Україна є учасником програми Еразмус Мундус (нині – Еразмус +). Це програма по обміну і співпраці в області вищої освіти, спрямована на підвищення якості європейської вищої освіти і сприяння діалогу і розумінню між людьми і культурами через взаємодію з третіми країнами. Програма сприяє розвитку людських ресурсів і міжнародного потенціалу співпраці між установами вищої освіти в третій країнах шляхом активізації програм обміну між Європейським Союзом і цими країнами. Еразмус має виключний масштаб, охоплюючи близько 90% європейських університетів. З моменту відкриття програми в 1987 році, в ній взяли участь близько 1,9 млн. студентів, більше 3100 вищих учбових закладів з 31 країни є її учасниками [2]. Окрім Еразмусу, Україна бере участь у таких програмах, як програма імені Жана Моне, програма Марі Кюрі, програма імені Фулбрайта, програми ДААД, Чівнінг та інші.

У 2005 році Україна долучилася до Болонського процесу, мета якого – зблизити та гармонізувати освітні системи країн Європи, створити єдиний європейський простір вищої освіти. За значимо, що згідно доповіді Світового Економічного Форуму, до першої десятки серед 130 країн світу з найвищим загальним індексом конкурентоспроможності входять шість країн-учасниць Болонського процесу (Фінляндія, Швеція, Швейцарія, Великобританія, Норвегія, Нідерланди). Україна посідає 76 місце, піднявшись на 8 позицій у порівнянні з попереднім роком [3].

Окремим вектором інтеграції України до світового освітнього простору та запозичення передових іноземних практик є створення ендаумент-фондів ВНЗ, цільових фондів для фінансування цільових значущих проектів. Позитивний світовий досвід в цій сфері переконливо показав важливість ендаументів як одного зі стратегічних механізмів фінансування діяльності і розвитку системи вищої освіти. Це обумовлює актуальність визначення принципів і перспектив їх створення в Україні. Особливість роботи ендаумент-фонду полягає в тому, що такий фонд зобов'язаний використовувати увесь отриманий дохід виключно на благо тієї організації, для підтримки якої його було створено. Це відрізняє ендаумент-фонди від благодійних організацій. Ендаументи виникли у Великобританії, свій розвиток і визнання необхідності отримали у США. Можна визначити

низку факторів, що підтверджують актуальність створення таких фондів на сьогодні, серед яких:

- фіксується факт зневіри суспільства до дій держави та зростаюча довіра до комерційних підприємств, фондів, недержавних установ;
- ставлення до благодійності як до професійного заняття поширилось, стало «соціальною нормою»;
- у порівнянні з державою ендаумент-фонд ВНЗ проявлятиме більшу мотивованість до реалізації власних проектів через конкурентні мотиви;
- аналіз світового досвіду показує високий показник ефективності діяльності ендаумент-фондів, їх дієвість;
- спостерігається післякризова активізація ділової активності, що вимагає нових висококваліфікованих професійних кадрів з сучасною освітою;
- безпосередня пов'язаність ендаумент-фонду із ВНЗ збільшує ефективність дій фонду через розуміння нагальних потреб ВНЗ та можливість оперативних дій. Іншими словами, ВНЗ отримує свободу у прийнятті рішень.

У всьому світі ендаумент-фонди на сьогодні представляють потужний інструмент фінансування інноваційних учбових програм, наукових досліджень. У США найвідомішими є цільові фонди Гарвардського, Йельського, Принстонського та Стенфордського університетів. Їх обсяг складає мільярди доларів, що дозволяє виділяти на поточні витрати до 1 млрд. дол. США щорічно. Загалом, у США знаходяться найбільші ендаумент-фонди світу (табл. 1). Найпотужніші ж ендаументи Європи належать університетам Кембріджу (Великобританія), Оксфорду (Великобританія), Цюриху (Швейцарія), Копенгагену (Данія), Утрехту (Нідерланди) [4]. У цих та інших прогресивних зарубіжних ВИШах засоби, отримані від управління ендаумент-фондами, формують до 45% загального бюджету.

У 80 університетів світу розмір капіталу ендаумента перевищує \$1 млрд. Нерідко це навіть не єдиний фонд, а ціла система фондів, кожен із яких має власну мету: виплата стипендій або грантів викладачам, організація спортивних заходів, фінансування досліджень тощо. Загальна сума коштів, вкладених до ендаумент фондів США і Канади, приблизно дорівнює ВВП України. Такі всесвітньо відомі проекти, як Google та Facebook були спочатку підтримані саме ендаумент фондами Стенфордського і Гарвардського університетів. Всім відомий Нобелівський фонд також є ендаумент-фондом, створеним Альфредом Нобелем. Ефективно виявилася практика створення ендаументів ВНЗ і на території пострадянського простору. Наприклад, ендаумент Санкт-Петербурзького державного університету складає 1 003 млн. руб. Дохід на реалізацію цільових програм університету за останні 4 роки при цьому склав 204 млн. руб. [5]. Ендаумент Московського державного інституту міжнародних відносин складає 1 353 млн. руб., із 373 млн. руб. згенерованого доходу та 280 реалізованими проектами [6].

Засоби, отримані на відсотки з ендаументів, використовуються для фінансування цюнайширшого спектру проектів: будівництва нових корпусів, підтримки бібліотечних фондів, розвитку інфраструктури, формування преміальних для співробітників і студентів. Збільшення фонду

відбувається за рахунок управління інвестиційним портфелем, роботи на фондовому ринку, а також за рахунок нових надходжень пожертвувань. Важливим моментом є те, що діяльність ендаумент-фондів підкріплює перший пункт Болонської декларації, що проголошує ВИШІ закладами, які несуть на собі все навантаження по майбутньому держави, а отже такими, що не мають бути схильні ні політичним, ні економічним, ні соціальним, ніяким іншим впливам. Узгоджується вона і з другим пунктом декларації, що проголошує необхідність єдності науки та освіти. Окрім цього, ендаумент є стимулом підвищення якості освіти і репутації ВНЗ, адже, ґрунтуючись на зарубіжному досвіді, можна говорити про те, що жертводавцями подібних фондів у більшості є саме випускники. Відповідно, нововведення може стати хорошою передумовою для якісної конкуренції вищих навчальних закладів. Якість освіти, що надається у ВНЗ, традиції, що склалися, та інші чинники можуть прямо вплинути на те, ендаументу якого ВНЗ віддадуть перевагу у жертвстві засобів не лише великі меценати, але і випускники.

Таблиця 1
Розмір найбільших ендаумент-фондів світу
(2014 р.)

№	Назва фонду	Розмір фонду (млн. дол. США)
11	Гарвардський університет	36,429
22	Йельський університет	23,858
33	Стенфордський університет	21,466
44	Прінстонський університет	20,576
55	Массачусетський технологічний інститут	12,425
66	Техаський університет A&M	10,521
77	Мічиганський університет	9,603
88	Пенсильванський університет	9,582
99	Колумбійський університет	9,582
110	Університет Нотр Дам	8,189

Джерело: [7]

Серед ключових переваг ендаументу можна виділити також наступні:

- фонд забезпечує упевненість у наявності фінансування, що не завжди можливо при непостійних, разових пожертвах;
- фонд розпоряджається отриманим капіталом не самостійно, а за допомогою професійної керуючої компанії;
- отримані пожертви не витрачаються одразу, а інвестуються в цінні папери та інші інструменти, що генерують додатковий дохід, із збереженням гнучкості та свободи у виборі напрямків фінансування в межах статутної діяльності;
- фонд не може спустити – він може лише нарощувати свої обсяги завдяки накопиченню відсотків;
- на відміну від благодійної організації, фонд має недоторканий основний капітал: він має право використовувати тільки відсотки, отримані з основного капіталу;
- фонд зобов'язаний надавати прозору звітність про рух засобів, з якою може ознайомитися кожен благодійник;
- діяльність фонду розрахована на довгострокову перспективу;

– дохід від управління фондом може використовуватися тільки на цілі, визначені при створенні фонду.

З 1972 року практично всі держави, де здійснювалося регулювання управління благодійними пожертвами, для координації діяльності ендаумент-фондів, користувалися законом UMIFA (Uniform Management of Institutional Funds Act), «Єдине управління інституційних фондів», що встановлював принципи та стандарти управління інвестиціями та витратами благодійних пожертвувань [8]. Згідно до цих принципів, капітали благодійних фондів інвестувалися у «безризикові» активи; диверсифікація інвестиційних портфелів була невисокою, пріоритет віддавався критерію «надійності» емітента. З часом, стандарти UMIFA застаріли, у нових економічних умовах розвитку стало прийнятним використовувати широку диверсифікацію інвестиційного портфеля, яка дозволяє отримувати підвищений прибуток, зберігаючи ризики на належному рівні. При цьому, традиційно розмір доходів ендаумент-фондів визначають стабільність політичної й економічної ситуації в країні, стійка правова система і положення на фінансовому ринку. З іншого боку, ефективний ендаумент забезпечує ВНЗ від раптових сплесків політичної та економічної нестабільності.

У 2006 році NCCUSL (The National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Law Commission), Національна конференція уповноважених по уніфікації державних законів, прийняла закон UPMIFA (Uniform Prudent Management of Institutional Funds Act), «Уніфікований закон про прудентне управління інституційними фондами» [9]. Закон включає у себе багато положень UMIFA, але має додаткові вказівки по інвестиційному управлінню ендаумент-фондів та містить більш точніший набір правил для інвестування. а сучасному етапі інвестиційний портфель благодійних фондів здебільшого складається з ризикованих інструментів, таких як вкладення в венчурний капітал, інструменти ринку нерухомості, хедж-фонди, вкладення на товарних ринках та традиційних активів – акцій, облігацій. Інструменти з фіксованою доходністю вже не мають ключового значення, вони становлять близько третини усіх вкладів фонду.

Перші кроки у напрямку створення ендаумент-фондів в Україні вже здійснили два вітчизняних ВНЗ, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (у 2013 році) та Університет банківської справи Національного банку України (у 2014 році). Хоча, вважаючи відсутність необхідної правової бази та законодавчого закріплення статусу ендаумент-фонду, де-юре вони вважаються благодійними організаціями. Втім, новий Закон про вищу освіту, що вступив в силу 6 вересня 2014 року, передбачає якісно нові принципи функціонування і розвитку системи вищої освіти в Україні, у тому числі розширення автономії вищих учбових закладів в різних сферах. Одним із нововведень є надання ВНЗ фінансової самостійності, яка реалізується в наступних напрямках: право проводити фінансово-господарську діяльність, що не суперечить законодавству і статуту; розпоряджатися власними надходженнями від надання платних

послуг; розпоряджатися надходженнями у вигляді грантів і благодійної допомоги; відкривати власні поточні і депозитні рахунки; створювати стабільні фонди (ендаументи) [10].

Висновок. Зміцнення позицій України на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти потребує трансформації ряду процесів у ВНЗ та низки конкретних заходів. За відсутності перспектив посилення державного фінансування, ефективними кроками можна вважати перехід ВНЗ на засади більш автономного фінансування: пошук та використання іноземних грантів та створення ендаумент-фондів ВНЗ.

Розробка відповідної нормативно-правової бази для повноцінного існування та захисту ендаумент-фондів, проведення комплексної пропагандистської роботи з метою пояснення та поши-

рення сутнісної ідеї ендаумент фондів як таких надасть позитивних перспектив їх розвитку, що, в свою чергу, забезпечить:

- розробку та впровадження нових освітніх технологій і активних методів навчання
- поглиблення інтеграції ВНЗ з галузевими науковими і проектними інститутами, великими науково-виробничими об'єднаннями;
- участь українських вчених у реалізації міждержавних програм;
- можливість реалізації результатів інтелектуальної праці на національній території;
- підвищення інвестиційної привабливості сфери освіти на основі ефективної і обопільно вигідної взаємодії з бізнес-спільнотою, інститутами громадського суспільства, органами державної влади і місцевого самоврядування.

Список літератури:

1. Industrial Strategy: government and industry in partnership International Education, Department for Business, Innovation and Skills, UK – July 2013
2. Національний Темпус / Еразмус + офіс в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tempus.org.ua/uk/osvitni-programy-es-dlja-universytetiv-ta-studentiv/erazmus-mundus-2009-2013.html>
3. Global Competitiveness Report 2014-2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>
4. List of European universities by endowment. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_European_universities_by_endowment
5. Сайт Санкт-Петербурзького державного університету: <http://fund.spbu.ru/>
6. Сайт Фонду розвитку Московського державного інституту міжнародних відносин: <http://fund.mgimo.ru/>
7. 10 Universities With the Largest Endowments. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usnews.com/education/best-colleges/the-short-list-college/articles/2015/10/06/10-universities-with-the-largest-endowments>
8. The National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Law Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uniformlaws.org>
9. Susan Gary. UMIFA Becomes UPMIFA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uniformlaws.org/Shared/Docs/UMIFA_Becomes_UPMIFA.pdf
10. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html

Головко А.Я.

Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка

СОЗДАНИЕ ЭНДАУМЕНТ-ФОНДОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В МИРОВОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО

Аннотация

Образовательная система – один из ведущих факторов, обеспечивающих экономическую стабильность страны, представляющих фундамент ее инновационного и научно-технического развития, а интеграционные процессы в мировом экономическом пространстве – закономерная составляющая всеобщей тенденции глобализации, интеллектуальный базис гармоничного развития национальных социально-экономических систем. Недостаточность финансирования побуждает высшие учебные заведения к поиску инновационных моделей дополнительного финансирования. Доминирующей позицией становится многоканальное финансирование образования и науки, которое основывается на сочетании бюджетных и внебюджетных источников. Особое место среди внебюджетных источников финансирования занимает создание целевого фонда для финансирования общенациональных, значимых проектов (эндаумента). В статье рассмотрена мировая практика функционирования эндаумент-фондов, проанализировано законодательное обеспечение эндаументов и преимущества, которые получают высшими учебными заведениями за счет их создания.

Ключевые слова: высшее образование, грант, эндаумент-фонд, внебюджетное финансирование, целевой капитал.

Golovko A.Y.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ENDOWMENT FUND ESTABLISHMENT AS A PART OF UKRAINE'S INTEGRATION TO THE WORLD EDUCATIONAL SPACE

Summary

Educational system is one of the main factors, that provide economic stability of a country, background of its innovative and scientific and technical development, and integration processes to the world economic space is an essential part of trend of globalization, intellectual basis of harmonious development of the national socio-economic systems. Insufficient funding forces universities to search for innovative models of additional financing. The multichannel financing of education and science, based on combination of budgetary and extrabudgetary funding, becomes dominant position. The special place among extrabudgetary funding occupies the establishment of specific fund for national, meaningful projects financing (endowment). World practice of endowments, the legislative framework of endowments and universities advantages due to endowment establishment is analyzed in the article.

Keywords: higher education, grant, endowment fund, extrabudgetary funding, specific capital.